

УДК 327.39 (477)

Оксана Фролова,

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

sancha279@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-7105-2762

Валерія Чекмарьова,

студентка 2 курсу магістратури, кафедра міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

vchekmariova@gmail.com

DOI 10.29038/2524-2679-2022-02-66-77

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У статті досліджено перспективи інтеграції України до інформаційного простору Європейського Союзу. Обґрунтовано потребу в інтеграції, а також розглянуто проблемні питання, які виникають унаслідок розбіжностей у правовому регулюванні українського та європейського інформаційних просторів, рівня кібербезпеки й інформаційної грамотності громадян України. У статті проведено SWOT-аналіз сучасного стану українського інфопростору. У роботі вміщено перелік можливих напрямів удосконалення організаційно-правових параметрів українського інформаційного простору задля прискорення процесу інтеграції та адаптації. Запропоновано можливі напрями вдосконалення законодавчого регулювання окремих аспектів функціонування інформаційного простору. Виконання цих рекомендацій дасть змогу Україні увійти в європейський інформаційний простір як рівноправному учасникові, що розширить можливості користувачів інформаційних продуктів.

Ключові слова: інформаційний простір, кібербезпека, євроінтеграція, інформаційна грамотність, адаптація, гармонізація.

Oksana Frolova,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

ORCID ID: 0000-0001-7105-2762

Valeriia Chekmarova,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

INTEGRATION OF UKRAINE INTO THE EUROPEAN INFORMATION SPACE

The article is devoted to the study of prospects of Ukraine's integration into the information space of the European Union. The need for such integration is substantiated, as well as problematic issues arising from differences in the legal regulation of Ukrainian and European information spaces, the level of cybersecurity and information literacy of Ukrainian citizens. The article presents SWOT-analysis of the current state of the Ukrainian information space. The article contains a list of possible ways to improve the organizational and legal parameters of the Ukrainian information space in order to accelerate the process of integration and adaptation. Possible directions for improving the legislative regulation of certain aspects of the functioning of the information space were suggested. Implementation of these recommendations will allow Ukraine to enter the European information space as an equal participant, which will expand the opportunities for users of information products.

Key words: information space, cybersecurity, European integration, information literacy, adaptation, harmonization.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Україна вже давно обрала шлях до європейської інтеграції, який полягає не лише в економічній співпраці та вдосконаленні правових норм, а й у входженні України до інформаційного простору ЄС із метою обміну інформацією, забезпечення інформаційної безпеки й взаємного культурного збагачення, популяризації української культури, національних цінностей. Особливо важливо співпрацювати та інтегрувати інформаційні простори України та ЄС зараз, під час повномасштабної війни, розпочатої РФ. Завдяки співпраці про Україну та її біль знає весь світ й активно допомагає українцям протистояти агресору, приймати біженців, надавати гуманітарну допомогу тощо. Розпочато прискорену процедуру вступу до ЄС, під час якої Україні доведеться прийняти низку умов та

адаптувати низку процесів до формату ЄС. Тому потрібно знати основні принципи функціонування Європейського інформаційного простору, оскільки Європейський інформаційний простір має міцний фундамент для функціонування й розвитку. На основі дослідження цих принципів можна визначити, наскільки поточний стан інформаційного простору України відрізняється від європейського, виокремити проблеми з гармонізації ключових позицій у законодавчому регулюванні функціонування інформаційного простору й напрямів євроінтеграції в інформаційній сфері. Потреба у визначенні проблем інтеграційного процесу та пошуку напрямів їх розв'язання й стала підґрунтям для цієї статті.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні існує багато наукових підходів до інтерпретації інформаційного простору. В інформаційному плані розуміння цього терміна ґрунтується на визначенні інформаційної сфери. Серед науковців, які приділили увагу дослідженню проблематики функціонування інформаційного простору, потрібно згадати В. Гаоптія, А. Добровольську, Д. Дубова, Є. Макаренко, М. Ожевана, О. Старіша, А. Чічановського, М. Яковенка та ін. Проте серед сучасних досліджень функціонування інформаційного простору в контексті євроінтеграції не виокремлено ключові проблеми й можливості їх розв'язання, що зумовило потребу в додаткових наукових дослідженнях.

Мета статті – теоретичне та прикладне дослідження прикладних аспектів інтеграції України до європейського інформаційного простору, визначення наявних проблем і шляхів їх розв'язання.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвинуті країни розглядають можливості інформаційного суспільства як ключ до розвитку суспільства у XXI ст. і як виклик політикам, бізнесменам, державі, усьому суспільству. Вони переконані, що розробка й реалізація в країнах програм входження в інформаційне суспільство є одним із найосновніших завдань, від виконання якого залежить майбутнє у XXI ст. Формування такого суспільства – справа світу загалом і кожного громадянина. Потрібно залучити до діалогу все суспільство й зацікавити кожного її члена. Значні, великомасштабні заходи для реалізації програм входження в інформаційне суспільство можна починати тоді, коли можливості цього суспільства стануть відомими та зрозумілими для всіх чи принаймні для більшості членів суспільства і, як наслідок цього, інформаційне суспільство стане очікуваним, а точніше – довгоочікуваним для них [1, с. 216].

У європейському інформаційному просторі існує потужна правова основа, що регламентує функціонування самого простору, використання інформаційних продуктів, захисту прав інтелектуальної власності, а також дотримання безпекових вимог. Правове забезпечення функціонування й відкритості державних інформаційних ресурсів є необхідною умовою інтеграції єдиного інформаційного простору України з європейським та світовим інформаційним простором. Організаційна основа інформаційного простору стосується функціонування державних і недержавних органів формування інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, порядку функціонування інформації в ЗМІ й інших інформаційних джерелах, містить вимоги щодо достовірності інформації та, загалом, мало відрізняється від організаційних засад сучасного українського інфопростору. Інформаційний простір як сукупність інформаційних процесів у суспільстві визначає політичний, економічний, соціальний, безпековий та культурний потенціал суспільства.

Цілі створення й розвитку єдиного інформаційного простору України:

- забезпечення прав громадян на інформацію відповідно до вимог Конституції України;
- створення та підтримання рівня інформаційного потенціалу, необхідного для сталого розвитку суспільства;
- підвищення узгодженості рішень центральних органів державної влади, облдержадміністрації й місцевого самоврядування;
- підвищення рівня правової свідомості громадян шляхом надання їм вільного доступу до нормативно-правових документів, що визначають їхні права, обов'язки та можливості;
- створення можливостей для громадян і громадських організацій контролювати діяльність органів центрального, місцевого та місцевого самоврядування;
- підвищення ділової й соціальної активності громадян шляхом зрівняння з державними органами можливості використання відкритої науково-технічної, соціально-економічної, суспільно-політичної інформації, а також інформаційних фондів у сфері освіти, культури тощо;
- інтеграція зі світовим інформаційним простором [3, с. 42].

Основним політико-економічним аспектом створення єдиного інформаційного простору в Україні є злам інформаційної монополії управлінських і торговельних структур та прозорість інформаційних ресурсів. Відомо, що інформаційна монополія може бути основним розсадником бюрократії, волюнтаризму й корупції.

Інформаційний простір буде ефективним, якщо він буде відкритим для суспільства, що, зі свого боку, дасть змогу всебічно та системно реалізовувати узгоджені інтереси громадян, суспільства та держави. Ефективний інформаційний простір може бути створений і почне розвиватися на основі відповідної інформаційної політики держави, що забезпечить поступовий рух країни до побудови інформаційного суспільства. Цей рух має ґрунтуватися на новітніх інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних та комунікаційних технологіях. Їх розвиток відкриває інформаційні мережі, особливо інтернет, що надає принципово нові можливості для міжнародного обміну інформацією. Перспективні інформаційні й телекомунікаційні технології багаторазово посилюють вплив ЗМІ на суспільно-політичне та культурне життя людей.

Усі цивілізовані країни розглядають побудову інформаційного простору як основу свого соціально-економічного, політичного та культурного розвитку й проводять цілеспрямовану державну інформаційну політику. Особливе значення в розвитку інформаційного простору має геополітичний фактор. Як об'єкт геополітики Україна могла б стати природним мостом між Європою та Росією, яка, зі свого боку, пов'язана з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Для цього необхідний, передусім, розвиток інформаційної інфраструктури на всьому євразійському просторі, що дасть змогу Україні стати ключовим елементом глобального інформаційного простору [2; с. 143].

Створення та розвиток єдиного інформаційного простору України і, зокрема, відповідних державних інформаційних ресурсів є міжгалузеву та міжрегіональною проблемою. Вона потребує виконання складних організаційних і технологічних завдань, значних витрат та не може бути розв'язана відразу. Це потребує комплексного розгляду соціально-економічних, правових та політичних аспектів комп'ютеризації суспільства, повного використання організаційного, технологічного, технічного й правотворчого досвіду, набутого в розвитку інформаційних просторів провідних країн.

Для оцінки сучасного стану та напрямів удосконалення інформаційного простору України нами проведено SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз дає змогу аналітикові визначити основні проблеми, з якими стикається певна система, у детальному аналізі чотирьох різних SWOT-областей. SWOT-аналіз вважається відносно простим у використанні інструментом стратегічної оцінки стану функціонування інформаційного простору. Створена матриця надає зацікавленим особам структуроване інформаційне поле, у межах якого вони спроможні

приймати необхідні рішення. На цьому етапі аналізуються зовнішні джерела інформації та досліджуються фактори впливу. Недоліком наявних систем аналізу факторів впливу є суб'єктивний підхід до оцінки та неможливість правильно оцінити якісні фактори зовнішнього й внутрішнього середовища.

Після аналізу на другому етапі проводиться остаточне визначення цілей удосконалення забезпечення функціонування інформаційного простору та можливості їх досягнення, що є основою для формулювання стратегії інтеграції, під якою потрібно розуміти детальний набір рішень, спрямованих на досягнення цілей взаємодії з європейським інфопростором з урахуванням впливу зовнішніх факторів. Ґрунтуючись на пропозиції конкурентоспроможних продуктів, здатності ефективно управляти ресурсами, підтримувати прийнятний рівень ризику й забезпечувати стабільність роботи, фахівці можуть сформулювати пропозиції для вдосконалення інформаційного простору та його функціональних характеристик.

Важливим моментом для інформаційного простору є врахування сильних і слабких сторін, можливостей і загроз (SWOT-аналіз), які впливають із реалій сьогодення (рис. 1).

<p><i>Сильні сторони у функціонуванні інформаційного сектору:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – репутація офіційних ресурсів; – лідерство в інформуванні; – лідерство в наданні доступу до сервісів; – достатньо диверсифікована аудиторія; – досить висока якість послуг; – стабільність; – використання сучасних каналів і технологій; – значний рівень надходжень фінансових ресурсів; – велика кількість інформаційних ресурсів; – гарантія повного збереження інформації та персональних даних; 	<p><i>Слабкі сторони у функціонуванні інформаційного сектору:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – недостатній рівень використання безпекових технологій; – залежність від системних ресурсів; – відсутність системи стандартизації інформаційних продуктів, послуг та єдиних стандартів безпеки; – недосконалість системи запобігання шахрайству; – відсутність комплексної системи управління ризиками; – нерівномірність присутності інформаційних ресурсів у галузях економіки; – недосконалість системи оперативного управління;
---	--

<ul style="list-style-type: none"> – можливість надання додаткових послуг. 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатньо швидка робота зі споживачами послуг; – недосконала система інформаційної гігієни; – надмірний обсяг вразливостей.
<p><i>Наявні можливості функціонування інформаційного сектору:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – завоювання домінуючих позицій українських інфоресурсів у світовому інформаційному просторі; – збереження провідних позицій у наданні інформаційних послуг населенню; – збільшення частки обслуговування юридичних осіб; – збільшення частки у світовому та європейському інформаційному просторі шляхом створення конкурентоспроможних інформаційних продуктів – розширення асортименту інформаційних послуг; – покращення якості сервісу державних інфоресурсів; – покращення якості сервісу інформування; – розширення спектра надання послуг для окремих сегментів населення. 	<p><i>Наявні загрози функціонуванню інформаційного сектору:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – невизначеність політико-економічної ситуації в країні; – можливість непрогнозованого потоку інформаційних повідомлень; – зростання конкуренції в інформаційній сфері; – можливість переходу висококваліфікованих фахівців до закордонних конкурентів; – ризикованість шахрайських дій; – різка зміна інформаційної політики; – велика кількість конкурентів із подібними послугами; – загроза хакерських атак; – ризики отримання недостовірної інформації

Рис. 1. Агреговані чинники для SWOT-аналізу

Дослідивши чинники впливу, оберемо найвагоміші з них і побудуємо матрицю SWOT (рис. 2.).

На перетинах окремих складових частин груп факторів формуються поля, для яких характерні певні сполучення, що треба враховувати надалі в ході розробки стратегій певного типу:

1) поле «Сильні сторони – Можливості» – це стратегії підтримки

	<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<i>Сильні сторони</i>	<p>Велика кількість інформаційних ресурсів дасть змогу розширити асортимент інформаційних сервісів.</p> <p>За рахунок репутації надійного джерела існує можливість розширення спектра інформаційних послуг для окремих сегментів населення.</p>	<p>За можливості надання фахових консультацій зменшиться ризик несанкціонованого доступу.</p> <p>Репутація надійного ресурсу дасть змогу збільшити конкурентоспроможність, порівняно з іншими конкурентами, що надають подібні послуги. Гарантія повного збереження інформації та персональних даних, підвищення відповідальності за її порушення зменшить вплив дестабілізуювальних факторів, таких як бажання розкрити інформацію третім особам.</p>
<i>Слабкі сторони</i>	<p>Покращення якості та асортименту сервісів може привести до усунення недоліку незадоволеності користувачами інформаційним наповненням.</p>	<p>Недосконала система безпеки підвищує загрозу хакерських атак.</p> <p>Недостатньо швидка робота сервісів знижує інтерес користувачів до ресурсу й переходу клієнтів до сайтів-конкурентів із подібними послугами.</p> <p>Політична й економічна нестабільність та інфляційні процеси можуть зменшити можливість регулярного доступу до інформаційного простору.</p>

Рис. 2. Матриця SWOT

та розвитку сильних сторін інформаційного простору щодо реалізації можливостей зовнішнього середовища;

2) поле «Сильні сторони – Загрози» – це стратегії боротьби із загрозами за допомогою використання внутрішніх резервів;

3) поле «Слабкі сторони – Можливості» – це стратегії, що спрямовують дії на використання можливостей для подолання слабких сторін внутрішнього потенціалу інформаційного простору;

4) поле «Слабкі сторони – Загрози» – це стратегії, які дають змогу не лише зміцнити свій потенціал, але й відвернути можливі кіберзагрози в зовнішньому середовищі.

Отже, ми дослідили напрями вдосконалення функціонування інформаційного сектору в гармонії з європейськими вимогами, що забезпечить вихід українських інформаційних ресурсів на європейський ринок, проте це потребує додаткового дослідження та створення відповідного правового поля.

За результатами SWOT-аналізу можна дійти висновків, що потребують удосконалення такі аспекти функціонування інформаційного простору України:

– недосконала система безпеки підвищує загрозу хакерських атак. Відтак потрібно покращити систему безпеки інформаційних ресурсів, зокрема державних сервісів, таких як «Дія» та реєстри прав на нерухоме майно, база даних ДФС й інших інформаційних ресурсів, які містять персональні чи конфіденційні дані та повинні бути захищені від кібератак;

– недостатньо швидка робота сервісів знижує інтерес користувачів до ресурсу й переходу клієнтів до сайтів-конкурентів із подібними послугами, тому власникам і розпорядникам інформаційних ресурсів треба приділити увагу щодо підвищення швидкодії та захисту інформації на своїх ресурсах. Прикладом невдалого функціонування є сайт Укрпошти, який організував онлайн-продаж популярної марки, проте сайт інтернет-магазину не витримав напливу клієнтів і доступ до нього було майже заблоковано. Створений швидкокурч резервний магазин також не був розрахований на потік замовлень і спричинив репутаційні втрати державного поштового підприємства;

– політична й економічна нестабільність та інфляційні процеси можуть зменшити можливість регулярного доступу до інформаційного простору, тому треба вдосконалити нормативно-правову базу у сфері недопущення політичного тиску на незалежні ЗМІ (прикладом цього може слугувати нещодавній інцидент з опозиційними владі телеканалами «Прямий»,

«Еспресо» і 5 канал, яким надано політично вмотивовану заборону трансляції передач в ефірі).

У функціонуванні інформаційного простору України є низка проблемних моментів, які можуть стати на перешкоді до успішної інтеграції до європейського інфопростору, і ці проблеми потребують якнайшвидшого врегулювання.

Для розв'язання проблеми створення єдиного інформаційного простору потрібно розробити такі економіко-правові норми:

– законодавчо-правові акти, що визначають права й обов'язки юридичних та фізичних осіб щодо створення й використання інформаційних ресурсів, їх обробки та доставки;

– економічні регулятори, які б створювали стимули для активного створення та використання інформаційних ресурсів [3, с. 44].

Створення та розвиток єдиного інформаційного простору України – це, передусім, забезпечення швидкого доступу до наявних інформаційних ресурсів і робота над їх уключенням до єдиного інформаційного простору. Новостворені інформаційні ресурси, що входять до єдиного інформаційного простору, мають бути законно доступними для органів державної влади, суб'єктів господарювання та громадян.

Основою впровадження нових інформаційних технологій можуть бути чинні й розроблені інформаційно-управлінські системи органів державної влади (центрального та місцевого самоврядування), відомчі й міжвідомчі територіально розосереджені системи та мережі збору, обробки й розповсюдження інформації. Вони повинні стати основою для створення єдиного інформаційного простору України та забезпечувати поєднання нових засобів інформаційних технологій із традиційними засобами поширення й доступу до них: друковані та електронні засоби масової інформації, журнали й книги, бібліотеки та архіви, пошта тощо.

Протягом останнього десятиріччя національне інформаційне законодавство зазнало потужного розвитку, були запуснені процеси інформатизації й діджиталізації в усіх сферах, проте законодавче забезпечення процесів дещо відстає і нові закони в цій сфері інколи не відповідають вимогам європейських конвенцій. Відтак першочерговим питанням інтеграції в європейський інформаційний простір є адаптація та гармонізація українського законодавства в інформаційній сфері з відповідними нормативно-правовими актами ЄС.

Наприклад, європейське законодавство ставить високі вимоги до достовірності інформації й протидії дезінформації. У квітні 2018 р. Єврокомісія представила європейський підхід до боротьби з дезінформацією в інтернеті, що декларує такі цілі:

- підвищити можливість відслідковувати походження інформації та спосіб її створення, рекламування й розповсюдження;
- сприяти різноманітності інформації, аби громадяни могли приймати обґрунтовані рішення, керуючись критичним мисленням;
- підвищувати довіру до інформації, указуючи на її надійність за допомогою перевірених джерел;
- оновити підхід до прийняття довгострокових рішень, які потребують підвищення поінформованості, медіаграмотності, широкого залучення зацікавлених сторін та співпраці органів державної влади, онлайн-платформ, рекламодавців, журналістів і медіагруп [4].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Європейський інформаційний простір має низку особливостей, що містять більш посилені вимоги до якості та безпеки використання інформаційних продуктів. У зв'язку з цим виникає проблема можливостей входу інформаційного продукту України на європейські інфореурси. Із приводу інформаційної безпеки як елементу інформаційного європейського простору ця категорія містить два основні напрями – кібербезпеку й захист інтелектуальної власності. У деяких категоріях ці напрями перетинаються, що полегшує формування правової основи для розв'язання можливих проблем.

Треба зауважити, що формування й розвиток інформаційного політичного простору України проходить у дуже непростих умовах, стикаючись із великою кількістю проблем соціально-політичного, економічного та юридичного характеру. Реформування системи державної влади й поглиблення економічної модернізації за нерозвиненості системи масових політичних комунікацій та громадянського суспільства, а також постійний зовнішній інформаційний тиск уповільнюють швидкість розвитку інформаційного простору України та заважають зміцненню його цілісності й єдності, а також оптимальному включенню до європейського інформаційного простору.

На сьогодні для України запущено прискорену процедуру євроінтеграції. Тому існує потреба у вдосконаленні нормативно-правового та організаційного забезпечення функціонування українського інформаційного простору для більш легкого входження в європейський простір. Для вдосконалення правового регулювання інформаційної сфери доцільно розглянути досвід європейських країн із забезпечення функціонування інформаційного простору.

Україна потребує якнайшвидшої інтеграції до інфопростору ЄС задля безпекових, економічних, соціальних й інформаційних цілей, тому що в умовах війни з РФ та інформаційно-психологічних операцій проти українців існує потреба в достовірній і не викривленій інформації, яка функціонуватиме в спільному інфопросторі, боротьбі з маніпулятивними та замовними інфовкидами на державному й міжнародному рівнях, а також інформуванні Європи та світу про проблеми й досягнення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко, О. (2009). Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас-медіа. *Вісник Львівського університету*, № 32. с. 214–222.
2. Інтеграція України в Європейський інформаційний простір: виклики та завдання. Київ: ФОП Клименко, 2014. 212 с
3. Солodka, О. М. (2020). Інформаційний простір держави як сфера реалізації інформаційного суверенітету. *Інформація і право*, № 4 (35), с. 39–46.
4. Communication – Tackling online disinformation: a European Approach. EC.EUROPE, 2018. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-tackling-online-disinformation-european-approach>

REFERENCES

1. Hrytsenko, O. (2009). Pryroda informatsiinoho suspilstva ta rozvytok svitovoho rynku mas-media. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, № 32, p. 214–222.
2. Intehratsiia Ukrainy v Yevropeiskyi informatsiinyi prostir: vyklyky ta zavdannia. Kyiv: FOP Klymenko, 2014, 212 p.
3. Solodka, O. M. (2020). Informatsiinyi prostir derzhavy yak sfera realizatsii informatsiinoho suverenitetu. *Informatsiia i pravo*, № 4 (35), p. 39–46.
4. Communication – Tackling online disinformation: a European Approach. EC.EUROPE, 2018. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-tackling-online-disinformation-european-approach> (data zvernennia 28.04.2022).

Матеріал надійшов до редакції 10.04.2022 р.